

Vašingtonas konsensa gals

Dainis Zelmenis

*Rīgas Stradiņa universitāte, Eiropas studiju fakultāte,
Reģionālās ekonomikas un biznesa katedra, Latvija*

Ievads. Vairāku apstākļu sagādīšanās dēļ dokuments, kuru 1989. gadā izstrādāja vadoši ekonomikas eksperti no Starptautiskā Valūtas fonda (SVF), Pasaules Bankas (PB) un ASV valsts kases (visas šīs iestādes atrodas Vašingtonā, tādēļ dokuments ieguva “Vašingtonas konsensa” nosaukumu) un kurš sākotnēji saturēja vienīgi rekomendācijas vairāku Latīņamerikas valstu ekonomisko un finanšu grūtību pārvarēšanai, 90. gadu laikā ieguva gandrīz neapstrīdamu, universālu un nediskutējamu priekšrakstu lomu tam, kā tad pareizi ir attīstīt un virzīt tirgus ekonomiku mūsu dienās. Vispirms 90. gadu sākumā Vašingtonas konsensa rekomendācijas tika bezdiskusiju kārtībā piedāvātas realizācijai Eiropas postsociālistiskajām pārejas ekonomikas valstīm, bet pēc tam 1998. gada finanšu krīzes laikā – arī Āzijas “tīgerekonomikas” valstīm.

Darba mērķis, materiāls un metodes. Darba mērķis ir, izmantojot pieejamo statistisko materiālu, kā arī ekonomiskajā literatūrā izteiktās atziņas un lietojot monogrāfisko, analīzes un sintēzes zinātniskās pētniecības metodi, parādīt Vašingtonas konsensa ekspertu rekomendāciju izmantošanas ierobežotās iespējas mūsdienu mainīgajā un pretrunīgajā ekonomiskajā vidē.

Rezultāti. Vašingtonas konsensa pamatā ir 10 rekomendācijas par to, kā nabadzīgajām valstīm kļūt attīstītākām un bagātākām. Šīs rekomendācijas bija sākotnēji domātas Latīņamerikas valstīm, bet 90. gadu sākumā, kad virkne postsociālistisko valstu uzņēma kursu uz tirgus ekonomikas izveidošanu, SVF eksperti uzskatīja par pareizu šīs pašas rekomendācijas ieteikt iedzīvīnāšanai pārejas ekonomikas valstīs, turklāt ātri un uzreiz “šoka terapijas” veidā. Netika ņemts vērā ne tas, ka šajās valstīs līdz tam nebija gandrīz nekādas nopietni vērtējamas tirgus ekonomikas, vien sīkas darbnīciņas un kooperatīvi, ne tas, ka šajās valstīs nebija arī lielas naudas īpašnieku jeb nākamo kapitālistu, tik un tā tika dotas rekomendācijas šādos apstākļos veidot “kapitālismu bez kapitālisma”. Sekas bija dramatisks – mierlaika apstākļos pārejas ekonomikas valstu lielākā daļa pazaudēja no 1/3 līdz 1/2 no sava iekšējā kopprodukta (IKP).

Vašingtonas konsensa rekomendāciju aizstāvji šādu neveiksmīgu rezultātu centās izskaidrot ar lielas korupcijas esamību šajās postsociālistiskajās valstīs, nevis ar šo rekomendāciju nederīgumu valstīm, kas pāriet no administratīvā sociālisma ekonomikas uz tirgus ekonomiku un faktiski tikai veido tās pamatus. Vašingtonas konsensa rekomendāciju universāli pozitīvo raksturu to autori turpināja proponēt līdz pat 2008.–2009. gada krīzei, kas postošā rakstura ziņā ir salīdzināma tikai ar 30. gadu Lielo depresiju. 2011. gada 3. aprīlī toreizējais SFV prezidents D. Stross-Kāns SVF un PB konferencē Vašingtonā paziņoja, ka Vašingtonas konsenss ir izgāzies un miris.

Secinājumi. Veiktā analīze parādīja, ka Vašingtonas konsensa rekomendācijām ir izrādījies ierobežots raksturs un tās nebūt nav neapstrīdami universālas un lietojamas jebkurā valstī jebkurā situācijā. It īpaši tās bija nepiemērotas un tāpēc nederīgas Eiropas postsociālistiskajām pārejas ekonomikas valstīm, veidojot tirgus ekonomiku administratīvās plānsaimniecības vietā. Kopš 1979. gada Ķīnā īstenoto pārejas ekonomikas reformu piemērs bez neviena lejupslīdes gada un ar ļoti straujiem IKP izaugsmes tempiem ir pārliecinoši parādījis, kāds reformu ceļš bija ejams arī Eiropas postsociālistiskajām valstīm.

Šīs rekomendācijas, tāpat kā citas neolibrālisma ekonomiskās dogmas, izrādījās izdevīgas tikai bagāto valstu lielkapitālam un to transnacionālajām kompānijām (TNK), nevis jaunattīstības valstīm, veidojot savu ekonomiku no ļoti zemas bāzes. Tās arī nepasargāja pasauli no 2008.–2009. gada ekonomiskās un finanšu krīzes, no kuras pasaule vēl tagad nevar tā pa istam atgūties.